

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Dát is het antwoord

Dit is de overwinning, die de wereld overwonnen heeft: ons geloof.

1 Joh. 5:4 b

Je kunt je er drie keer aan ergeren, aan deze tekst. De overwinning, de wereld, het geloof.

De overwinning — ja, dat kennen we: die goeie ouwe tijd, de dagen van de grote leiders. Massa-bijeenkomsten, fanfares: "Wij gereformeerden!" De kruisvlag in top: "God wil het!"

Maar heeft Kuiper de spoorwegstaking niet onderdrukt? En heeft Calvijn Servet niet naar de brandstapel gebracht? En dat alles in naam van "de overwinning"? Ter wille van de overwinning gingen we over lijken.

Wij doen dat een beetje kalmer, vandaag. Wij zeggen maar zo: "De beste vrucht, die groeit onder het blad."

De wereld — "zie je wel", zeggen de jongens en meisjes, "dat gaat weer tegen de wereldgelijkvormigheid: niet naar de dit en niet naar de dát, dit mag niet en dát mag niet. We mogen ook niks!"

De wereld — mijden die zaak. Loop er omheen, zoals de priester en de leviet om de man heenliepen, die door rovers aangevallen was.

Het geloof — ja, dat is makkelijk: geloven, alles maar slikken wat er in de kerk gezegd wordt. "U moet maar geloven, beste zuster, en een beetje vertrouwen, en dan komt alles wel weer goed."

"Ja", zegt die beste zuster, "dat kunt u nu wel zeggen, maar je moet maar op bed liggen, en vier van die belhamels over de vloer, en de grote was moet nog gedaan!"

Dan heb je je aan deze tekst drie keer gegerd. Wat erg!

Want wat die wereldmijding betreft: Zeg, jò, heb je ooit wel eens gehoord van een voetbalclub, die de wedstrijd gewonnen heeft, alleen maar door thuis te blijven?

Nietwaar? Dat staat in alle reglementen. Als je wègblijft, heb je de partij bij voorbaat al verloren. Als je knikkers van je vriendje wilt winnen, dan moet je niet bij moeder achter de kachel blijven zitten. Dan moet je de straat op, naar je vriendje toe: "Hé, ga je mee knikkeren?"

Als je de wereld wilt overwinnen, dan moet je naar de wereld tóé. Dan moet je de wereld niet mijden, maar haar juist ontmóeten.

Maar wat is dat dan voor een tegenstander, waar wij tegen moeten vechten? Voordat je naar het stadion gaat, moet je weten wie je tegenstander is. Wat z'n kracht is en waar z'n zwakke punten zitten. Wat voor een vijand is dat dan: de wereld? Hoe gaat hij te werk, waar zit hij eigenlijk?

Ja, waar denken we aan, als we dat woord "wereld" horen? Hoe laden we dat begrip? "Nou", zeggen wij dan, "wereld — dat is de film en de dans, de zondagsontheiliging en de vuiligheid in het zakenleven en in de poli-

tië. Wereld — dat zijn de ongelovigen, de buitenkerkelijken."

Wát een wereld tegenwoordig, vindt u ook niet?

Natuurlijk, dat vind ik ook.

Maar, vriend, broeder, hebt u ook wel eens in uw eigen hârt gekeken? Bent u wel eens geschrokken van uw eigen drómen? Bent u nooit jaloers op het salaris of de wasmachine van een ander? Hebt u helemaal geen last van gekrenkte trots? Is het altijd rozengeur en maneschijn bij u in huis? Kunt u die-entie eigenlijk niet wègkijken?

Wel, wel, wat bent ú een voorbeeldig christen. U lijkt wel een roomse heilige!

Weet u, wat wij vaak doen?

Wij bouwen een hele dikke muur tussen de kerk en de wereld. En wij denken, dat alles aan ónze kant van de muur goed is, en alles aan de andere kant van de muur slecht. Dan is de kerk een soort geestelijk ghetto geworden in een ongeestelijke omgeving.

En natuurlijk, er is een muur om ons heen gebouwd. God hééft ons uit de duisternis geroepen tot het wonderlijke licht van zijn evangelie. Hij heeft ons opgenomen in de kring van zijn verbond. Wij zijn allen gedoopt.

Maar hoe was dat ook al weer in Warschau, in de tweede wereldoorlog? Voordat de muur opgetrokken werd, behoorde het latere ghetto gewoon bij de stad. En toen de muur er een keer stond, toen zat de zaak nog niet hermetisch dicht. Toen waren er nog contacten met de buitenwereld. Ondergronds. Letterlijk: onder de grond, via de rioolbuizen onder de muur door.

En hoe is dat met de kerk? Voordat die muur van het verbond om ons heen gebouwd werd, behoorden wij gewoon bij de heidenen. Bij de Batavieren, bij de Saksen, bij de Friezen, die Bonifatius bij Dokkum hebben vermoord. En nu, nadat we in het verbond opgenomen zijn, zijn er nog altijd contacten met de andere kant. De wereld spoelt onder de muur door: door de rioolbuizen en de onderkant van ons bestaan.

Kijk, zó spreekt Johannes over de wereld. Natuurlijk, die wereld zit "aan de andere kant". Johannes zegt: "De wereld ligt in het boze; de wereld kent God niet; de wereld haat ons; zij luistert naar de valse profeten; zij gaat voorbij; in de wereld komt en is reeds de geest van de antichrist."

Maar die wereld zit ook "aan ónze kant". Want Johannes zegt: "In de wereld is: de begeerte des vleses en de begeerte der ogen en een hovaardig leven." Ziet u hem wel, uw tegenstander, midden in uw leven?

"De begeerte der ogen" — en misschien slaat u nu de ogen wel neer.

"En een hovaardig leven" — en misschien denk u nu wel: "Het lijkt wel, of Johannes mij bedoelt!"

Nu, dat bedoelt Johannes ook. Hij bedoelt u. Hij bedoelt mij. Hij bedoelt ons, inzoverre wij elke dag nog hinken en steeds dieper wegzinken.

Hebben we het daar niet verschrikkelijk moeilijk mee? Is het niet moeilijk, om jezelf te verloochenen, je Heiland te belijden, en in een godzalig leven te wandelen? Is het niet zwaar, om je broeder te vergeven, niet één, niet twee, niet tien, niet honderd keer, maar altijd? Om weer je hoofd te buigen en weer de minste te zijn? Is het niet zwaar, om alles te verlaten om Christus' wil? Niet maar een mooi kerkgebouw in de vrijmakingstijd, maar alles: je huis, je vrouw, je kinderen, je léven? Dat ze je komen ophalen naar Siberië, naar de hersenspoelers, naar de gaskamers?

Daar hebben we het toch allemaal wel eens moeilijk mee. Dat je nu eindelijk die slapheid en die boezemzonde overwinnen wilt, je huwelijk saneren en de broederverhouding echt herstellen — en: dat 't dan toch niet lukt. Dat we het goede willen, dat we zelfs op weg gaan om het goede te doen, en dat dan toch het kwade ons weer bijligt. Is het niet om hópeloos van te worden? Kom ik er dan nóóit uit, uit die vicieuze cirkel van verleiding, erop ingaan, struikelen, vallen, berouw, de weg terug, en dan van voren af aan?

"Ja", zeggen wij dan, "maar je moet ook strijden! De strijd des geloofs!" En dan is het oudejaarsavond en we geloven onszelf, dat we het 't volgende jaar beter zullen doen. Maar het nieuwe jaar is nog geen dag oud, of we vallen weer in de oude zonde.

Nee, zo komen we er niet. Goede voornemens geven ons de overwinning op de wereld niet. Kerkelijke macht en een theologisch betoog ook niet. En organisaties en kranten helpen ons niet. Ik zeg niet, dat ze onbelangrijk zijn, maar ik zeg: ze geven ons de overwinning niet. Ze helpen me niet van de wereld, van de zonde af.

En nu ploft opeens dat ontzaggelijke woord van Johannes in ons leven. Dit triumfante woord: "Dit is de overwinning, die de wereld overwonnen heeft: ons gelóóf!"

Het wapen, waarmee we de wereld overwinnen, is niet dit en is niet dat. Maar dat wapen is... het gelóóf.

Is dat niet waanzinnig? Is dat niet ongelofelijk?

Het geloof — dat is toch een volkomen wáárdeloos wapen? Geloof — dat is toch niets? Geloof is de uitgestrekte hand, waarmee ik Gods gaven aanneem. En zelfs het uitstrekken van mijn hand, is nog een gave van God. Geloof is een gat in m'n hart, een hart dat gebroken is en nu open staat voor Gods vriendelijke woorden.

Maar met lége handen, met een stúk hart — daar kun je toch niet mee vechten? Dat is toch waanzinnig, om te zeggen: "De overwinning, die de wereld overwonnen heeft, is ons geloof"? Dat is toch ongelofelijk?

Ja, dat is het ook.

Maar dát is nu de boodschap, die Johannes ons brengt. De vraag is: "Hoe overwin ik de wereld, en de zonde, en m'n eigen vlees?" En het antwoord luidt: "Die overwin ik niet; ik niet!"

Wij overwinnen de wereld alleen, door te aanvaarden dat wij de wereld niet overwinnen kunnen! Dat moet ik nog eens zeggen: Wij overwinnen de wereld alleen, door te

aanvaarden dat wij de wereld niet overwinnen kunnen!

Ik kan m'n boezemzonde, en de zonde in mijn gezin, en de zonde in de gemeente, en de zonde in de wereld niet aan. Daar heb ik geen wapens voor. Wat moet ik met een zakmesje beginnen tegen het huizenhoge monster van 't kwaad in deze wereld? Kunt u met een Molotov-cocktail de atoombom tegen houden? Nee? Dan kunt u met uw goede voornemens, en uw strijd des geloofs op elk terrein van het leven ook de wereld niet overwinnen, de zonde, het verderf, de dood, de satan.

Weet u, hoe u alléén de wereld kunt overwinnen? De wereld buiten het ghetto en de wereld binnen het ghetto?

Door het gelóóf! Door een paar lege handen. Door een hart met een gat erin. Doordat u dat hele zaakje, wat uw leven is, en wat de kerk is, maar voor Gods aangezicht neerlegt, en zegt: "Zie, Heer, dat is het nu. Struikelen, vallen, wroeging; struikelen, vallen, wroeging; en zo tot in het oneindige. Hiet stá ik, Heer, ik kan niet anders. Wees mij, zondaar, genadig!"

Wij overwinnen de wereld alleen, door te aanvaarden dat wij de wereld niet overwinnen kunnen. Dat wil zeggen: als we Jezus Christus de vuile was laten doen voor ons. Als we vertrouwen, dat Hij de vuile was voor ons al lang gedaan heeft. "In de wereld lijdt gij veel verdrukking", heeft Christus gezegd, "maar houdt goede moed, IK HEB DE WERELD OVERWONNEN!"

Jezus Christus — u moet de hele wereld afzoeken om zo'n generaal te vinden, en dan vindt u hem nog niet — Jezus Christus is alléén naar het front gegaan, dwars door de vijandelijke vuurlijn heen. Hij heeft de volle laag gekregen, Hij is verpletterd, en tóch heeft Hij gewonnen.

Dát is nu het antwoord. Jezus Christus is het antwoord.

Dát is het antwoord. Dat de Here Jezus tot ons zegt, tot ons, te vies om aan te pakken: "Jij bent mijn geliefd kind, hoor je wel? Jij bent een schaapje van de Goede Herder!"

Eenvoudiger kan het toch niet? Wij maken het ons dikwijls veel te moeilijk. De oplossing van al onze vragen is in de grond van de zaak heel eenvoudig. Die oplossing is heel gewoon, dat de Here tot een zondaar zoals ik ben, zegt: "En jij bent mijn kind!"

Dat zegt Hij gewoon. Dat is zijn belofte. Dat is het evangelie. En dat mogen we nu zomaar aannemen, zomaar geloven, zomaar vertrouwen.

En dáár gaat de wereld voor op de vlucht, en de satan, en de zonde. Want dat is het laatste wat de satan graag wil: dat wij gaan geloven, dat het gevecht al geleverd is, dat de Here Jezus de strijd al gewonnen heeft. En dat je dat nu heel simpel mag geloven.

Zo blijkt dat de satan ons heel braaf staat voor te liegen: "Eerst moet je nog dit, en eerst moet je nog dat." Maar het is helemaal niet waar. Geloof het maar gerust, dat je tóch een kind van God bent, ondanks alles. Dat je al gewonnen hebt, ook al wist je dat zelf niet eens, en ook al zie je daar niets van in je leven.

Want, wie is het, die de wereld overwint? Niemand, helemaal niemand.

Behalve dan hij, die gelooft, dat Jezus de Zoon van God is.

In de wereld en van de wereld, van de satan en van uw eigen vlees lijdt gij veel verdrukking, maar houdt goede moed: Hij heeft de wereld overwonnen, Jezus Christus.

Dát is het antwoord.

Buitenpost,

J. H. Veefkind

De God van Abraham, Izak en Jakob

We zijn met het opsluiten van God in de kooi van het verleden al aardig gevorderd. Pascal heeft al beseft dat de God van Abraham, Izak en Jacob niet meer de God van de filosofen en theologen was. Orthodoxe theologen die Bultmann te vuur en te zwaard bestrijden, doen braaf mee aan het ontmythologiseren van God door te zeggen, dat de Bijbel weliswaar zegt dat God handen en voeten heeft en dat Hij berouw kent, maar dat dat natuurlijk niet echt waar is.

We hebben God van zijn concreetheid beroofd. Hij is voor ons een ijle, speculatieve idee geworden, waarover diepzinnige betogen opgezet kunnen worden. De leer„stukken" aangaande de triniteit en de eigenschappen van God geven daartoe overvloedig gelegenheid. De ellende is, dat deze godsidee iets anders is dan God zelf. Het is de god van de filosofen en theologen, een abstractum. Dat deze godsidee omhangen wordt met de vader-naam, blaast er nog geen leven in. De orthodoxe theologie is er mede schuldig aan, dat de moderne mens het woord 'God' niet meer begrijpt. Ze heeft inderdaad meegeholpen God ongreepbaar te maken voor de mondige mens.

Trouwens niet alleen voor de mondige mens. Ook de Bantoe kan met zo'n godsidee niets beginnen. Isaiah Shembe heeft de ontoereikendheid van deze godsidee scherp gevoeld. De God van de blanken is als een kille mist die om het hart slaat. Hij is ongreepbaar, gestalteloos. Ze noemen Hem Vader, maar het is onmogelijk zijn hand te grijpen. Het is onmogelijk Hem te ontmoeten in het leven van elke dag. Daarom bracht Shembe de Zoeloes een andere God, een God die zichtbaar en tastbaar in hun midden rondwandelde, die ze in de ogen konden kijken en wiens hand ze konden drukken, een God die lijfelijk aanwezig was. Shembes zoon zei eens in een van zijn preken, toen zijn vader al vele jaren dood was: „Mijn volk, er werd jullie een God verkondigd die geen armen heeft en geen benen, die niet kan zien en die liefde noch medelijden kent. Maar Isaiah Shembe toonde jullie een God die loopt op zijn voeten en die geneest met zijn handen en die gekend kan worden door de mensen, een God die liefheeft en erbarmen kent." 1)

Isaiah Shembe was een valse profeet. Hij is op Christus' plaats gaan staan. Maar hij heeft scherp het manco van de westerse theologische godsidee gezien. En het is tragisch dat deze idee hem het zicht op de werkelijk levende God van de Schrift ontnomen heeft. En dat de mondige mens een gesecculariseerde mens is, een mens zonder God, is mede een gevolg van het feit dat de westerse theologie God verduisterd heeft, Hem gereduceerd heeft en doen ineenschrompelen tot een vrijblijvende idee.

Daarom dringt Kuitert m.i. door tot de kern van de hele problematiek die ons hier bezighoudt, wanneer hij er sterke nadruk op legt, dat onze God de God van Israël is. Hij is een concrete God, onvergelykbaar met een speculatieve idee. Hij sprak van mond tot mond met Abraham. Hij daalde neer op de Sinaï. Hij ging als een Krijgsheld voor zijn volk uit. Hij strekte zijn hand uit om zijn volk te redden. Hij had berouw dat Hij Saul koning had gemaakt. Hij is een levende, handelende God die concreet en tastbaar aanwezig is. Dié God is onze God. Hij is actief in het natuurgebeuren en in de geschiedenis. En dat alles niet slechts in het grijze verleden, maar ook vandaag nog. Déze God kan ook werkelijk Vader zijn.

Het komt me voor dat we de bedreiging van het gesecculariseerde denken alleen kunnen weerstaan, als we weer heel duidelijk gaan zien, dat deze God van de Hebreëen vandaag nog bestaat en dat Hij vandaag niet minder dan in de oudtestamentische tijd actief is en zich manifesteert in het natuurgebeuren en in de geschiedenis en in ons persoonlijk leven. Een God met handen die Hij gebruikt en met ogen die alles waarnemen, met een stem waarvoor de dieren in het oerwoud sidderen en met een hart dat warm klopt voor zijn kinderen.

Urgentie

Wie die God kwijt is, is zijn geloof kwijt. Wie deze God verruild heeft voor een God die niet reëel toornen kan en die „natuurlijk" geen handen en geen ogen heeft, heeft principiëel de strijd tegen Bultmann en tegen Van Buren al verloren. Hij heeft geen waarlijk verweer meer tegen de mondige mens die in het natuurgebeuren niets anders en niets meer kan zien dan een natuurwetenschappelijk verklaarbaar proces. Hij zal zich misschien nog een tijdje overeind houden.

De mondige mens en wij

III

De versteende God

Het is een zaak van primair belang dat we ons gaan concentreren op onze grootste vijand: het moderne, natuurwetenschappelijk bepaalde levensgevoel. Daarmee is geen kwaad gezegd van de natuurwetenschappen als zodanig. Het gaat alleen om een levenshouding die zich bij tallozen als gevolg van de opmars van deze wetenschappen gevestigd heeft en die uiteindelijk leidt tot verlies van geloof en redding. Deze levenshouding heeft zich ook reeds dieper vastgezet dan we zelf vermoeden. Het is een houding die twee terreinen tegen elkaar afbakent: een religieus terrein waarin we de naam van God nog vrijelijk gebruiken, en een werelds terrein van alle dag waaruit God geëlimineerd is en waar natuurwetenschappelijke theorieën en bevindingen absolute heerschappij gekregen hebben. Gods activiteiten worden beperkt tot de boven-natuurlijke sfeer. In de natuurlijke sfeer kunnen we alleen nog maar natuurwetenschappelijk verklaarbare feitelijkheden ontdekken. In deze natuurlijke sfeer heeft God geen plaats meer.

Het voorbeeld van het onweer dat ik noemde, is hier duidelijk. Het startpunt ligt in de onuitgesproken praemisse, dat met de woorden: 'onweer is een atmosferische storing' alles gezegd is wat er gezegd kan worden. Deze woorden nemen een dergelijk absolutistisch karakter aan, dat ze grote verwarring gaan veroorzaken. Omdat onweer een atmosferische storing is, kan het Gods stem niet meer zijn. Dat is de gevolgtrekking die gesuggereerd wordt. En daar ligt het grote gevaar. Het feit dat het als onthutsend ervaren wordt te ontdekken dat wat men altijd voor Gods stem gehouden heeft, een atmosferische storing blijkt te zijn, bewijst dat we zonder het ons bewust te zijn reeds zozeer gesecculariseerd zijn, dat we natuurwetenschappelijk verklaarbare verschijnselen eigenlijk al niet meer met God in verband kunnen brengen.

Het is al weer enige tijd geleden, dat een van onze Zoeloehelpers, die voor zijn middelbare schoolexamen studeerde, bij me kwam en me vertelde dat hij zijn studie wilde stopzetten. Op mijn vraag naar de reden voor dit besluit antwoordde hij: Ik ben bang dat ik mijn geloof zal verliezen als ik verder studeer. Ik geloof dat God alles heeft geschapen, ook het zout b.v. Maar in mijn leerboeken lees ik, dat de mens zelf zout kan maken uit zeewater.

Ook deze helper ervoer het als een onmogelijkheid God en zijn activiteit in verband te brengen met een natuurwetenschappelijk verklaarbaar proces. Deze instelling, door natuurwetenschappelijke leerboeken ongemeen versterkt, leidt onherroepelijk tot een isoleringsproces, waarbij steeds grotere stukken van het leven voor God afgesloten worden.

Zo zijn we onbewust bezig God uit het leven weg te duwen. We accepteren Hem nog in een ver verleden. We willen nog wel geloven, dat Hij toen nu en dan van boven af in het natuurgebeuren ingreep en Zich zo manifesteerde. Maar dat zijn dingen die we ons vandaag niet meer kunnen voorstellen. Het is voltooid verleden tijd. Daarmee hebben we van God eigenlijk een fossiel gemaakt. Vroeger bewoog Hij zich persoonlijk in het leven der mensen en handelde Hij in het natuurgebeuren. Vandaag vinden we Hem als zodanig alleen nog in versteende brokken historie.

Het zal duidelijk zijn dat de stap van deze gedachtengang naar Bultmanns Entmythologiserings-gedachte niet groot is. Als het een keer a priori voor ons vaststaat, dat onweer vandaag niets meer is dan een natuurwetenschappelijk verklaarbaar verschijnsel, zullen we er op een gegeven ogenblik onvermijdelijk achter komen, dat dat vroeger natuurlijk ook al zo was en dat het spreken over Gods stem in het onweer niets anders is dan een mythologische inkleding. Als God vandaag niet meer spreekt en zich beweegt in het natuurgebeuren, heeft Hij dat nooit gedaan.

Maar onherroepelijk komt de dag waarop zijn traditionele verworvenheden in elkaar zakken en waarop ook hij zijn klederdracht voorgoed in de kast hangt.

De tijd dringt. Als de Zoon des mensen komt, zal Hij dan nog geloof vinden op aarde? Is geloof dat als een olievlek op een gesecculariseerd leven drijft, nog geloof? Laten we onze folkloristische bedrijvigheden staken en ons concen-

treren op de grote dreiging terwille van onszelf en van onze kinderen. Het is nodig de tijd uit te kopen. Want de dagen zijn boos.

M. R. van den Berg.

¹⁾ Zie B. G. M. Sundkler, Bantu Prophets in South Africa, 2nd ed., p. 278.

De liefde is lankmoedig en vriendelijk

Nadat Paulus in I Cor. 13 : 1-3 heeft gezegd, dat een mens zonder liefde niets is — en dat dus ook een christen zonder liefde niets is — gaat hij zeggen wat liefde is. Of liever wat ze doet en niet doet. Want als er van liefde in de Schrift sprake is, dan wordt een eigenschap bedoeld die vol van goede werken is. Vol van liefde-daden.

Wie liefheeft is lankmoedig. In het gewone leven gebruiken we dat woord dunkt mij niet vaak. Maar in de Bijbel komt het dikwijls voor.

We zingen in de Psalmen van Gods lankmoedigheid. Zo in Ps. 103 : 4:

Barmhartig is de Heer en zeer genadig, schoon zwaar getergd, lankmoedig en weldadig; de Heer is groot van goedertierenheid.

En als we de Here kennen in zijn lankmoedigheid over ons dan worden we door zijn genade ook lankmoedig. En van een lankmoedig mens zegt de Schrift veel goeds.

De lankmoedige is groot van verstand, maar wie kort aangebonden is hoopt dwaasheid op. Spr. 14 : 29. Een opvliegend mens verwekt twist, maar een lankmoedige doet de strijd bedaren. 15 : 18. Een lankmoedig mens overtreft een held, wie zijn geest beheerst hem die een stad inneemt. 16 : 32. Des mensen verstand maakt hem lankmoedig, het is zijn eer een overtreding voorbij te zien. 19 : 11.

Uit deze tegenstellingen blijkt wel wie lankmoedig is. Een man die geen twist verwekt, maar de strijd sust. Hij is niet kortaangebonden, maar houdt z'n toorn in. Hij legt niet op elke slak zout, maar ziet veel door de vingers.

Als we iemand liefhebben in de „natuurlijke” zin van het woord dan kunnen we veel van hem of haar verdragen. Dan hebben we veel geduld met zijn of haar gebreken. In een kring waar liefde woont, kunnen we veel van elkaar hebben.

Maar als de liefde Gods in onze harten is uitgestort door de Heilige Geest, die ons is gegeven, dan kunnen we nog veel meer van elkaar verdragen. Tenminste moet dat zo zijn. Anders ontbreekt de echte liefde.

De Farizeeën en Schriftgeleerden waren hard voor anderen. Ze legden lasten op te zwaar om te dragen. Ze legden op elke slak zout. Ze waren strenge meesters voor hun leerlingen.

De Here Jezus was lankmoedig. Hij riep de vermoeide leerlingen der Schriftgeleerden toe: Komt bij mij. Wordt mijn leerlingen. Want Ik ben zachtmoedig en nederig van hart. Mijn juk is zacht en mijn last is licht.

Het woord lankmoedig staat daar niet, maar de Here Jezus was het wel. Dat kwam ook daarin uit, dat Hij een zacht juk oplegt en een lichte last.

Hij kon wel toornen. Maar het duurde lang eer zijn toorn ontbrandde. Hij had veel geduld met zondaren en zondaresen. En met zijn leerlingen ook.

Daarin was de Zoon zijn Vader gelijk. Van wie II Petrus 3 : 9 zegt: „Hij is lankmoedig jegens u, daar Hij niet wil, dat sommigen verloren gaan, doch dat allen tot bekering komen”.

Verder is de liefde vriendelijk. „Goedertieren” staat in de O.V. We zouden ook kunnen zeggen: geschikt, gemakkelijk in de omgang.

De Psalmen zingen overvloedig van Gods goedertierenheden. En in Titus 3 : 4 is sprake van de „goedertierenheid en menselijkheid van onze Heiland en God”. Het zijn Gods goedertierenheden, dat we niet vernield zijn.

En als we Gods vriendelijk aangezicht in Christus gezien hebben, dan worden we door zijn genade ook goedertieren, geschikt en vriendelijk.

We kennen allemaal wel iemand van wie gezegd moet worden: hij is een moeilijk mens. Een man met gebruiksaanwijzing. Het is niet gemakkelijk met zo iemand om te gaan. Er is niet veel voor nodig om de „wind van voren te krijgen”.

Wie liefheeft kan niet „moeilijk” blijven. Hij wordt geschikt, vriendelijk, bruikbaar. De volksmond zegt: „Met hem kun je eggen en ploegen”. Of: „Hij is in alle tuigen mak”.

Wij zijn van nature niet „mak”. We zijn niet gemakkelijk in de omgang.

Maar de vrucht van de Geest is o.a. vriendelijkheid. In Gal. 5 : 22 komt deze eigenschap voor naast lankmoedigheid. De liefde is lankmoedig en vriendelijk.

Want de Geest Gods maakt Gods kinderen zo.

We hebben in deze tijd wel nodig eraan herinnerd te worden, dat die liefde lankmoedig is en vriendelijk.

Hoe doen wij eigenlijk? Wij, Vrijgemaakten, in de omgang met elkaar?

Hebben we veel geduld met elkaar?

Zijn we vriendelijk voor elkaar?

Als mensen van de wereld onze kranten lezen worden ze dan getroffen door de geduldige, vriendelijke toon van ons schrijven? Zeggen ze dan: „Wat hebben die mensen veel verdraagzaamheid onder elkaar en wat zijn ze vriendelijk tegen elkander?”

Dat moest toch wel zo zijn.

Ja, niet alleen onder elkaar, maar ook jegens allen moeten we lankmoedig en vriendelijk zijn. Zoals Paulus schrijft in I Thess. 5 : 14:

„Wij vermanen u, broeders, wijst de ongeregelde terecht, beurt de kleinmoedigen op, komt op voor de zwakken, **hebt geduld met allen**. Ziet hoe, dat niemand kwaad met kwaad vergelde, maar jaagt te allen tijde het goede na, jegens elkander en **jegens allen**.”

Ten slotte een gelijkenis die ik ergens vond. Een Rabbijn kan ook nog wel eens mooie en goede dingen zeggen. Hillel had eens met zijn leerlingen over het geduld der liefde gesproken. Toen vroegen zij om een gelijkenis.

Hillel antwoordde en sprak: „ik vergelijk die lankmoedigheid met het kostbaarste, dat de aarde voortbrengt, het edelgesteente. Door zand en rotsen gedrukt, rust het in de donkere schoot der aarde. Schoon het door geen zonnestraal beschenen wordt, schittert het toch als een kind des lichts in onverwoestbare schoonheid. Zo behoudt het zijn glans, ook in de diepste nacht. Doch als het uit de donkere kerker bevrijd en opgeheven wordt, vormt het, met 't goud verenigd, teken en sieraad van heerlijkheid — ring, scepter en kroon.”

„Vergelijkt gij de meest stille deugd met het grootste sieraad der wereld?” zeiden de jongeren.

„Haar einde”, sprak Hillel, „is de kroning des levens”.

H. J. Jager.

AAN DE LEDEN VAN DE Geref. PERSVERENIGING „OPBOUW”

Mede ter voorziening in de vacature voor een Voorzitter van de Persvereniging hopen wij een ledenvergadering te houden op

ZATERDAG 15 OKTOBER 1966.

Houdt U deze datum vrij?

Convocatie volgt.

HET BESTUUR.

TE BERDE

In hoeverre moet je solidair zijn met je eigen kerk? Moet je bereid zijn haar te volgen tot in haar dwaasheden toe? In welke mate kan die kerk aanspraak maken op de solidariteits-gevoelens van zijn leden?

Ik weet niet of het U vergaat als mij, maar dit zijn in de huidige kerkelijke situatie de meest klemmende vragen, die men zich zelf gaat stellen.

Voorop zou ik willen stellen, dat de kerk als gemeente des Heren terecht aanspraak kan maken op de solidariteit van allen die deel van haar uitmaken. De gemeente des Heren vindt zijn fundament in de liefde van God voor mensenkinderen. Hierdoor wordt een gemeenschap gevormd, die niet berust op iets van die mensen zelf, maar alleen op Jezus, hun Heer. De kerk als gemeenschap der heiligen impliceert derhalve een stuk argeloosheid van de „geheiligden”.

Een argeloosheid, die de feilen van de gemeenschap en deszelfs leden, niet ziet of er althans blijmoedig overheen stapt. De kerk heeft dit gemeen met iedere menselijke groepsvorming, dat het een bepaalde sociale structuur bezit. Maar ook deze sociale structuur zal men moeten beleven met de naïviteit van het kind en de argeloosheid van de duif.

Ik kan geen argeloosheid opbrengen voor die intellectuele kritikasters, die aan de kant van het kerkelijk erf staan te kankeren, omdat zij dit of dat verkeerd achten óf zus of zo van mening zijn. Zij zullen best gelijk hebben met hun kritiek, ik ben het bij voorbaat met hun mening eens, maar ik heb dit bezwaar tegen hen, dat zij niet meer bereid zijn het spel der argeloosheid binnen kerkelijk erf mee te spelen.

De vraag naar de grenzen van de kerkelijke solidariteit is hiermede echter niet beantwoord. Het is een verdrietige zaak te moeten constateren, dat er een steeds grotere verwijdering ontstaat tussen het doen en laten van het „gewone” kerkelijke volk met hun verenigingen, hun politieke en maatschappelijke activiteiten, hun kerkelijke bladen, hun kerkelijke leiders en verleiders, hun kwesties, enerzijds en een „intellectuele bovenlaag”, anderzijds. Maar ik ben er van overtuigd, dat velen van die laatste categorie „honger en dorsten naar gerechtigheid”. Onze kerken hebben allang opgehouden alleen kerken te zijn onderhoudende artikel 31 D.K.O. zelfs de schorsingen en afzettingen van 1944 wegen minder zwaar dan men automatisch geneigd is te denken. Ons kerkelijk klimaat, het vrijgemaakte kerkelijke denken en handelen worden door heel andere zaken gekarakteriseerd.

Ik noem drieërlei: het is contra-oecumenisch, het is nationalistisch, en het is traditioneel-wettisch.

Iemand die dit klimaat niet kan herkennen als bijbels, iemand die met het heersende denken niet kan meegaan, zal steeds meer in de conflictsituatie komen.

Nogmaals: in hoeverre moet je solidair zijn met de dwaasheden in eigen kerk?

Het is een benauwende vraag, waarop ik het antwoord moet schuldig blijven.

v. O.

Onze naaste als uitdaging

I

Inleiding

In het onderstaande vindt men een uitwerking van een inleiding die ik voor een gemeentevergadering "ergens in Nederland" heb gehouden. Ik heb gemeend af te moeten wijken van de woordelijke tekst omdat uit de bespreking mij is gebleken dat sommige formuleringen bepaalde misverstanden mogelijk hebben gemaakt. Ik was blij met de uitnodiging omdat het mij de gelegenheid gaf om de broeders en zusters te confronteren met een problematiek die, naar het mij voorkomt, te weinig aandacht krijgt. Wanneer men kennis neemt van de inhoud van vele kerkelijke bladen die in onze kring verschijnen, dan loopt men het gevaar te vergeten dat de moderne problematiek niet alleen gaat over b.v. de kwestie van kerk-regering, maar dat er nog vele andere en belangrijker vragen op een nauwkeurige bestudering en weloverwogen beantwoording wachten.

Een van deze vraagstukken kan men samenvatten als de vraag naar de opdracht die gelegen is in de ontmoeting met de medemens, met de naaste die God op onze wegen doet ontmoeten. Naar het mij voorkomt is dit vraagstuk van zulk een fundamentele betekenis, dat het niet zonder meer op één lijn kan worden gesteld met b.v. de vraag of een predikant met opzichschuiving van art. 79 der K.O. mag worden geschorst. Of op één zelfde niveau als de vraag aan welke eisen een ondertekeningsformulier voor predikanten moet voldoen. Zelfs de vraag over het zijn van de mens na het biologisch sterven, hoe vermetel we ook hierover praten is "minderwaardig" ten opzichte van onze houding in deze wereld.

Hiermede wil niet gezegd zijn, dat bovenstaande vraagstukken niet de aandacht verdienen en dat het kerkvolk op getrouwe voorlichting recht heeft, maar wat duidelijk moet worden gesteld is dit, dat verscherping en verdieping van onze theoretische inzichten slechts zinvol kan zijn, indien het daardoor voor de wereld duidelijk wordt dat er in deze bedeling nog leesbare brieven van Christus zijn. En deze leesbaarheid is niet primair gericht op een precies weten van allerlei dingen, maar in deze leesbaarheid gaat het om de diepste zin van de waarheid d.i. de naaste tot steun zijn en hierdoor de medemens te nopen tot de ware religie. De waarheid is niet louter te zien als juiste kennis van een stand van zaken, maar primair te vatten als een getuigenis voor en ten aanzien van de naaste.

Nu kan het onmogelijk de bedoeling zijn om in dit blad een, indien al mogelijk, sluitende theorie omtrent de naaste te formuleren. In het onderstaande zal het accent in eerste instantie vallen op onze verhouding tot de naaste in het economisch en sociale leven. Dit accent leg ik alleen maar omdat ik van het economisch en sociale aspect iets meer verstand heb dan van de andere aspecten. Wat de andere gebieden betreft ben ik een volslagen leek.

Maar men kan nu eenmaal niet zomaar over een bepaalde verhouding spreken als men zich niet eerst heeft bezonnen op de algemene problematiek. Vandaar dat ik eerst wat algemene opmerkingen wil maken; opmerkingen die te maken hebben met de eigen-aardigheid van het naaste-zijn en met de functie van het naaste-zijn in de totaliteit van de samenlevingsverhoudingen. Dit is het gebied waarop ik vaktechnisch gezien een leek ben en daarom wil ik mijn zienswijze gaarne ter discussie stellen. Deze vooropmerkingen zijn niets anders dan vrucht van het gewone nadenken over het wezen en de plaats van de mens in deze wereld; een nadenken waartoe ieder, gegeven zijn capaciteiten geroepen is.

In dit verband moet het mij van het hart dat ik wel eens bang ben dat onze belangstelling voor onze naaste steeds meer gaat verflauwen. Wij lopen warm voor eigen organisaties en eigen kerkproblemen; wij zijn bezig met onze eigen wijngaarden maar zien niet dat de velden wit zijn om te oogsten. Mijn ervaring is dat discussie over onze verhouding tot onze naaste moeilijk zijn te houden, omdat onze problematiek zo heel erg kerkelijk is bepaald.

Het karakter van het naaste-zijn

Ik acht het nog altijd een goede gewoonte, dat na het voorlezen van de wet, het essentiële wordt samengevat in de hoofdsom waarin ons wordt bevolen God lief te hebben en onze naaste als onszelf. Christus onderscheidt hierin wel, maar niet op basis van belangrijkheid. De vervulling van de wet ligt in beide delen en de kern ligt daarom in het gecombineerde liefdebetoon. Maar juist omdat wij in deze wereld leven en in ons aardse bestaan de levende God ontmoeten kan men wellicht de kern van het evangelie het beste zo weergeven, dat God van ons geen platonische liefdesverklaring vraagt, geen liefde in theorie, maar dat Hij de dienst aan Hem geconcretiseerd wil zien in de dienst aan de naaste. De naaste moet "aan de lijve" ondervinden, dat wij God liefhebben.

In die zin confronteert de naaste ons altijd met het grote liefdegebod. Met enige schroom zou ik het zo willen stellen, dat wij God ontmoeten in de medemens, in de naaste die mede als klankbodem fungeert om de wereld te laten zien dat wij een heerlijk God hebben. In diepste wezen is het ook een medemens geweest die ons God heeft laten zien, want Christus is de volmaakte naaste, van gelijke beweging als wij, uitgezonderd de zonde.

Ik heb me wel eens afgevraagd hoe het mogelijk is dat Christus zo vaak is geannexeerd als een groot profeet in de strijd om de realisatie van een "gelukkige" wereld. Christus is afgeschilderd als de eerste grote socialist, als de grote wegbereider van 't zgn. sociale evangelie, als de grote advocaat van de sociale wetgeving. En inderdaad, dat is een miskennis van Christus als middelaar die ons weer kinderen van de Vader maakt. Maar aan de andere kant is het toch ook waar, dat Christus zich in deze wereld altijd heeft geopenbaard als de medemens die met de medemens worstelde om het ware leven. In de bijbel ontmoeten wij Christus die ons ontmoet. Want Hij heeft als Gods Zoon de mens in zijn noden gezocht en Hij heeft ons gepredikt dat wij ons moeten laten opzoeken.

De mens heeft de medemens nodig om mens te zijn, d.i. schepsel Gods dat zin heeft en zin geeft. Er zit dus in de verhouding tot de naaste een wederkerigheid, een relatie die ten profijte is van beide "partijen".

In de praktijk van het leven denken wij aan onze naaste veelal als iemand in nood. En inderdaad wordt dit accent door de bijbel niet verwaarloosd. Indien men de boodschap van de "grote" profeten van het oude testament op zich laat inwerken, blijkt dat de kardinale vermaning zich richt op het gebod om te zorgen voor weduwen en wezen. Een vermaning die, in die tijd waarin elke sociale zorg voor het verdrukte en het geschondene bij de wereld ontbrak, grote actualiteit moet hebben gehad. God, die zich verklaart als de grote zorgverwer voor weduwen en wezen, vertoont Zich schrikkelijk over Zijn volk als dit volk Zijn arme kinderen laat rondscharrelen als paria's. Maar in het in-nood-zijn gaat, hetzij uitdrukkelijk gesteld, de zorg voor onze naaste niet geheel op. Het essentiële van het naaste-zijn wordt niet gevonden in de armoede, de ellende of in welke andere omstandigheid ook. Ieder weet dat Christus in de gelijkenis van de barmhartige

samaritaan juist deze, buiten het verbondsvolk staande man, de naaste doet zijn van een lid van het verbondsvolk. Deze geestelijk "ellendige" was niet in grote nood. De nood was bij de verschoppeling aan de kant van de weg; het kerklid dat door zijn medebroeders in zijn unieke noodsituatie wordt miskend. Men vraagt zich wel eens af wat voor broeders dat zijn geweest. Zij hebben vast wel steekhoudende argumenten gehad om hun broeder te passeren, maar Christus ontmaskert hen door erop te wijzen, dat zij hebben gezondigd tegen de grondwet van het evangelie, d.i. de betrachting der liefde, het de naaste tot hand en voet zijn.

Ik heb wel eens gedacht wat Christus over al onze kerkelijke vergaderingen zou denken. Deze kosten immers relatief schatten geld. En nu weet ik ook wel dat geld niet altijd het belangrijkste criterium is, maar God weet hoeveel goeds wij ten opzichte van onze naaste niet hebben kunnen doen. En God zal ons hiervoor in het gericht doen komen. En de predikant die pal staat voor Schrift en Confessie en meent daarom al zijn activiteiten te moeten verdoen met besprekingen op langdurige vergaderingen, maar zijn "wereld" geestelijk laat verhongeren, is in wezen niets anders dan de leviet en priester die ook zoveel andere dingen moesten doen.

Ik ontken niet de waarde van het vasthouden van Schrift en Confessie en wij moeten ons ook hiervoor inspannen, maar indien deze zorg ons hele geestelijk leven gaat beheersen, zijn wij, naar het mij voorkomt, zouteloos zout geworden en waard om weggegooid te worden. En indien men hier tegen opwerpt, dat juist het vasthouden aan Schrift en Confessie de grootste betoning is van naastenliefde, acht ik dit een drogreden en een aanval van Satan om de kerk tot een steriele verzameling van gelijkgezinden te maken. Wij moeten tot onze naaste gaan met de Schrift en daar niet aan tornen. Maar de Schrift openbaart ons juist de ware nood waarin wij en onze naaste verkeren. De priester en de leviet hebben geen naaste willen zijn en in deze negatieve houding, d.i. de kerk willen reserveren voor eigen uitverkorenen, de wereld tot een hel gemaakt. Want in de hel geldt tenvolle de regel dat ieder maar voor zich zelf moet zorgen. De ongehoorzaamheid in het weigeren om naaste te zijn, d.i. het weigeren om samen tot God te gaan, maakt de wereld tot een woestijn, een samenleving waarin God niet meer aan Zijn eer kan komen. Dat komt ook zo mooi uit in de Catechismus die aan de kinderen der kerk leert, dat wij door onze handel en wandel onze naaste moeten bewegen tot de ware godsdienst.

Wij zullen onze naaste tot een hand en voet moeten zijn op de weg die naar God leidt en waarop wij samen moeten gaan.

Het essentiële komt hierin tot uitdrukking dat de verhouding tot de naaste primair een opdrachtsverhouding is die gepaard kan gaan met een noodsituatie, maar die niet volledig is gekenmerkt door een gevoel van medelijden.

Wie is onze naaste?

Wellicht verdient het aanbeveling om bovenstaande opmerkingen — die, ik herhaal het, produkten zijn van niet-vakwetenschappelijk nadenken — te verduidelijken door een confrontatie met een bepaalde gestyleerde opvatting. Ten overvloede zij hierbij opgemerkt dat ik geen direkte verbinding wil leggen met in onze kring bekende en gedeeltelijk geliefde auteurs. Hoewel ik soms wel symptomen aantref, wil ik de andere mening expres overdrijven om misverstanden te voorkomen.

Deze andere mening is dat ik mijn naaste slechts vindt in het kader van de kerk of beter rondom de avondmaalstafel. Een ongetwijfeld respectabele mening die gebaseerd is op de stelling dat de enige ware gemeenschap in deze wereld wordt gevonden in de

ware kerk. Nu zal in de praktijk deze mening wel worden aangevuld in die zin, dat nergens de mening wordt verkondigd dat de naaste altijd te vinden zijn in de kerk, maar de praktijk bewijst ook dat men zich voor de eventuele naaste buiten de kerk niet zoveel zorg geeft. Immers, "doe goed aan alle mensen, maar eerst aan de huisgenoten des geloofs". Deze stelling van Paulus is gewoon een kwestie van doelmatigheid omdat zorg voor een onbekende chinees minder doelmatig is dan zorg voor de bekende buurman in de kerkbank. Maar het gebod is toch in eerste instantie dat wij wel doen aan alle mensen.

Een praktische conclusie van bovenvermelde mening is dan ook, dat de kerkmensen voor hun eigen armen moeten zorgen, wat uiteraard juist en doelmatig is. Maar als men daarbij stelt dat de andere mensen maar voor hun eigen armen moeten zorgen, heeft men de juiste relatie miskend. De wereldse armen zullen, volgens deze mening, de kerkleden "geen zorg zijn". Veelal wordt dan het kerkvolk gewaarschuwd, dat wij moeten oppassen voor een concurrentie van de Staatsgemeenschap, waarmee, zo meent men, de algemene bijstandswet op de grote hoop van het socialistisch humanisme kan worden geworpen.

Nu is het inderdaad waar dat ik mijn naaste in de kerk vindt, maar niet uitsluitend. Indien ik meen dat ik mijn naaste slechts in de kerk kan vinden en waarnemen, heb ik het gebod op een gevaarlijke manier geformaliseerd. Ik heb als het ware een situatie ontworpen waarin ik mijn naaste wil en kan ontmoeten en heb mij daarin verzekerd van een door mij gewenste en gekozen strategie. Maar ik ben daarbij vergeten dat ik nimmer de voorwaarden en omstandigheden van de ontmoeting met de naaste in een formule kan weergeven. Mijn naaste is niet gekwalificeerd door het kerkklidmaatschap of door een ander regelmatig ontmoetingspatroon. Er is als zodanig geen objectief criterium aan te geven en kan ik niet zelf bepalen hoe mijn gedrag moet zijn.

Ik meen, dat de ontmoeting met de naaste immer in een unieke situatie plaats vindt; een situatie waarin ik een cruciale beslissing moet nemen. De term "cruciaal" wijst erop

dat de wereld waarin deze beslissing wordt genomen, gaat veranderen door deze beslissing zelf.

In de ontmoeting met de naaste wordt de wereld anders. De naaste en ik zijn veranderd en er ontstaat weer perspectief. Maar daarom is het verkeer tussen kerkleden ook van zulk een grote betekenis. Wij zijn ook in de kerk elkaars naasten en wij zijn daardoor in een continu proces van ontplooiing. De mens heeft de medemens nodig om zich zijn medemenselijkheid des te sterker bewust te worden. Maar, en dit zij beklemtoond, dit mag nimmer staan onder de klem van een humanistisch mensbeeld, maar is een voortvloeisel uit het geloof, dat Christus zich een volk vergadert uit alle taal en natiën.

Slecht de bijbel en die dan ook onverkort, kan ons leren wie de naaste is. Dat kan een mens in nood zijn, maar ook een mens die hulp geeft. Het kan een kerklid zijn, maar ook een wereldling voor wiens behoud wij onder bepaalde omstandigheden verantwoordelijk zijn. Het kan een kind zijn, waarvan het verstand bij God gebleven is, maar het kan ook iemand zijn, die tien talenten heeft gekregen en daarbij nog eens tien talenten als beloning heeft ontvangen.

Maar waarin men ook moge verschillen, de naaste is altijd iemand die op mijn weg is geplaatst en mij laat zien, bij gehoorzaam luisteren naar het Woord, welke weg ik moet bewandelen. Hierin fungeert mijn naaste als uitdaging om Gods geboden te onderhouden en hierin de naaste lief te hebben als mij zelve.

In het bovenstaande heeft men kennis kunnen nemen van mijn standpunt betreffende de verhouding tot de naaste. Uiteraard zou er nog veel meer over te zeggen zijn.

In wezen zijn deze opmerkingen ingegeven door de wens om in onze kring de belangstelling voor onze naaste warm te houden. Want het gevaar is groot dat wij ons verliezen in allerlei formele disputen, die de kern van het evangelie niet raken en waardoor onze harten verleren brandende te zijn.

In het vervolg zou ik enkele opmerkingen willen maken over de naaste in het economisch en sociale leven.

Katijwijk.

J. G. Knol.

Brief uit Zuid-Afrika

Potchefstroom, 10 aug. 1966

Beste lezers!

Kort vóór mijn reis naar Zuid-Afrika vroeg prof. Veenhof mij of ik iets van mij zou willen laten horen in „Opbouw”. Ik heb toen „ja” gezegd, niet wetende, hoe moeilijk het zou zijn op zo'n reis ook nog impressies te schrijven.

Zoals in de pers werd bericht, nodigde een comité te Pretoria (ds. V. E. d'Assonville te Pretoria Sunnyside is (voorzitter) mij uit lezingen te komen houden in de kringen van Die Geref. Kerke (de z.g. Dopperkerk). Ik kan in het bestek van zo'n reisbrief geen uiteenzettingen gaan geven over de kerkelijke situatie in Zuid-Afrika. Het zij genoeg te vermelden, dat deze kerk in Z.-Afrika in het midden van de vorige eeuw ontstond onder leiding van ds. D. Postma, een afgescheiden predikant uit Nederland. Deze kerk wordt vooral in Transvaal gevonden, heeft ongeveer 100.000 leden, een eigen Theol. Faculteit in Potchefstroom, en is nauw aan de Geref. Kerken in Nederland verwant. Ze heeft 1905 des tijds niet overgenomen, kent geen enkele leerbeslissing naast de 3 formulieren. D. Postma was wat zijn opvattingen betreft verwant aan Helenius de Cock en diens geest heeft hier invloed geoefend. Ook de D.K.O. is nog in volle vigueur. Er is, nadat aanvankelijk door de gebeurtenissen van 1944 alle contact tussen onze kerken verbroken was, weer een begin van contact. De synode van R'dam-Delfshaven sprak daarover haar blijdschap uit. Theologisch heeft A. Kuyper hier, evenals in Nederland, grote invloed geoefend. Dat had zijn voordelen en zijn nadelen. Er is in deze kerk bij verschillende predikanten en gemeenteleden een levendige belangstelling voor wat in Nederland kerkelijk-theologisch aan de orde is. Dat is eigenlijk de grootste verrassing, als je hier even bent. Er is

veel nauwer aansluiting bij Nederland en zijn theol.-kerkelijke ontwikkeling dan je verwachtte. De predikantsbibliotheken staan vol met Nederlandse theologie, namen als K. Schilder, Berkouwer, Holwerda, Herman Ridderbos zijn hier aan de orde van de dag. Ik hoop als ik in Nederland terug ben en alles bezonken is, nog eens wat breder over al deze dingen te schrijven. Het is in de huidige wereldsituatie van het grootste belang als onze kerken met elkaar en elkanders problemen meeleven. Nu dus alleen maar enkele indrukken.

We vertrokken uit A'dam-Schiphol op dinsdag 26 juli. We: d.w.z. mijn vrouw en ik. Tot ons beider vreugde was er nl. de mogelijkheid samen de reis te maken. Ook collega Scheele en diens echtgenote reisden met hetzelfde vliegtuig. Zij gingen hun zoon bezoeken, die als zendingarts werkzaam is bij de Chr. Geref. Zending in Noord-Transvaal. De K.L.M. plane bracht ons snel naar Zürich. Vandaar gingen we met een bus naar Bazel, vanwaar het charter-vliegtuig naar Jo'burg zou vertrekken. Zó ben je in A'dam, zó tour je een paar uur later door het lieflijke Zwitserse landschap. Laat in de avond vertrokken we uit Bazel. Wonderlijk zo'n lucht-reis. Vijftien jaar geleden vloog ik naar Curaçao, het Westelijk halfmond. Nu naar het Zuidelijk, het was alsof die reis van destijds werd voortgezet. Luchtreizen op de lange afstand zijn vermoeiend, én door het lange zitten én door de vele indrukken, die je flitsend te verwerken krijgt. Midden in de nacht vlogen we over Rome: een enorme lichtende vlek in de duistere nacht, ver in de diepte. Daarna ging het over de Middellandse Zee. Om drie uur in de nacht landden we in Tripolis, bekend uit de tweede wereldoorlog. Een zoete woestijnwind sloeg ons tegen, toen we uit het toestel stapten. Kort vóór we weer startten ging de zon op over de woestijn en kleurde de hemel vlammend rood. Ik zag een

Mohammedaan zijn schoenen uittrekken en met het hoofd op de grond zijn morgengebed doen. Uren vlogen we toen over de Sahara naar het Zuiden. Om drie uur 's middags landden we in Leopoldville, Congo. Het was er stil, verlaten, dreigend, tropisch warm. We waren dankbaar dat we dit centrum van onrust in Afrika weer verlieten. Nu vlogen we recht op Jo'burg aan: we zouden daar 's avonds ongeveer half elf aankomen (de tijd in Z.-Afrika is slechts één uur later dan bij ons). De zon ging onder. Dat gaat in de tropische gebieden snel. In Curaçao duurde de schemering destijds maar een kwartier. In Z.-Afrika duurt het iets langer, maar gaat het toch nog veel sneller dan bij ons. Onder ons lag nu uren lang het Donkere Afrika; geen licht te zien. De spanning groeit die laatste uren. Hoe zal het daargins zijn? Je hebt bepaalde voorstellingen.. zal de realiteit daaraan beantwoorden?

Opeens: een zee van licht onder ons. Overal in de diepte pinkelen lichtjes: het zijn Pretoria en Jo'burg en heel het gebied van de witwatersrand, dat opeens uit het duister opduikt. Tropisch Afrika is achter de rug. We zijn in gematigder streken en in westerse stedelijke agglomeraties. Nog een ogenblik en het vliegtuig landt op de „Jan Smuts-lugthave”, het grote vliegveld van Z.-Afrika. Een koude wind waait over het vliegveld. Het is in Z.-Afrika winter. Een paar formaliteiten en we staan gepakt en gezakt in de hal. En dáár zijn bekende gezichten: dr. C. v. d. Waal en dr. W. Boessenkool, die zo vriendelijk zijn ons collegiaal te begroeten; ds. V. E. d'Assonville met wie we nu voor het eerst persoonlijk kennismaken, de brs. Brois en Verbeek van het Comité. Even een kort gesprek en dan rijden we in de auto van ds d'Assonville naar diens pastorie in Pretoria. Onmiddellijk is er ook het Afrikaans. Tot mijn grote verbazing is het mogelijk zo maar met elkaar te spreken. Ik had nooit gedacht, dat beide talen, die veel verschillen, toch zo dicht bij elkaar liggen. Wonderlijke gang van zaken: een deel van de Nederlandse stam kwam in de Zuidpunt van Afrika terecht, maakte daar haar eigen geschiedenis van Jan van Riebeeck tot Paul Kruger, van Janie Smuts tot Hendrik Verwoerd en bleef toch typische Nederlandse karaktertrekken vertonen, wijzigde ook: maar daarover later.

De eerste dagen in een vreemd land na een lucht-reis, waarbij je niet de geleidelijke nadering hebt als bij een zeereis, zijn overweldigend vol van indrukken. We bekeken Pretoria, Paul Krugers woonhuis, vol met herinneringen aan oom Paul; het grote Voortrekkersmonument herinnerend in bouw en opzet aan de Dôme des Invalides in Parijs.

In zijn formidabele omvang en historische tafelen uit de Voortrekkerstijd is het een imponerend getuigenis van het Afrikaanse nationalisme. We zagen het Uniegebouw, een in engelse stijl opgetrokken regeringsgebouw, waar je een prachtig uitzicht hebt over Pretoria. We zaten die eerste dagen ook midden in kerkelijke problemen. Vrijdagavond woonde ik een vergadering van de kerkeraad van Die Vrije Geref. Kerk bij om daar met de brs. te spreken over verschillende facetten aan mijn reis verbonden. We kwamen niet tot overeenstemming over het spreken van een „stichtelijk woord” in Die Geref. Kerk, waarvoor mijn kerkeraad mij verlof had gegeven en dat ik ook zelf van groot belang achtte voor een goede ingang van mijn woorden in „Dopperkringen”. Maar we konden broederlijk met elkaar spreken en we spraken af, dat mijn vrouw en ik zondagavonds het heilig avondmaal zouden meevieren bij dr. Van der Waal. Zondagmorgen 31 juli ging ik voor in de dienst van Die Geref. Kerk van Pretoria-Sunnyside. In een voorafsprak, die ds. d'Assonville voor mij in het Afrikaans had vertaald, gaf ik rekenschap van de reden, dat mijn voorgaan niet ambtelijk was, maar in de vorm van een stichtelijk woord geschiedde. Ik preekte over Hand. 16: de geschiedenis van Lydia de purperverkoopster, wier hart de Here opende, zodat zij acht gaf op hetgeen door Paulus gesproken werd. Ik gaf in deze preek vooral een schriftuurlijke belichting van de verhouding van Woord en Geest, voor ons als vrijgemaakten zo'n belangrijk punt.

Merkwaardige sensatie: te staan op een Afrikaanse kansel, de Schrift- en tekstlezing te doen uit een Afrikaanse Bijbel, in diezelfde taal psalmen te zingen. Helaas hebben de Afrikaanse kerken bij de berijming van Totius niet al de oude Psalmwijzen aangehouden, maar verschillende psalmen op wijzen gezet, die herinneren aan liederen van Joh. de Heer, zo b.v. Ps. 100, 130, 146, wat ik jammer vind.

's Avonds kerkten wij bij dr. Van der Waal en verkondigden met de gemeente dáár de dood des Heren. Dr. Van der Waal preekte in het Afrikaans over Zondag 27: de kinderdoop. Ik vond dat een hele prestatie. Natuurlijk ontmoet je in zo'n emigrantenkerk veel bekenden uit Nederland.

De eerste dagen, de aanloop was achter de rug. En toen begon het eerst goed. Zie hier het programma dat afgewerkt werd. Maandag: 's morgens lezing voor Geref. predikanten van Pretoria en omgeving (de Heilige Schrift als Gods Woord), 's avonds: die Kerk in die huidige

wêreldsituatie voor de gemeente van Pretoria-Sunnyside. Dinsdag: 's morgens lezing voor de leerlingen van de hoogste klas van het onderwijscollege van Pretoria over de Heilsgeschiedenis; 's avonds voortzetting van de lezing voor de gemeente van ds. d' Assonville. Woensdagmorgen gaf ik twee colleges voor de studenten van de theol. faculteit aan de Universiteit van Pretoria onder presidium van prof. du Preez. Dit was de theol. faculteit van de z.g. N.G. Kerk, de Nederduits Geref. Kerk die hier bij wijze van afkorting altijd met de hoofdletters „N.G.” wordt aangeduid. Het is de afrikaanse volkskerk, voortzetting van de Geref. Kerk uit de tijd van de O.-I. Compagnie. Veel van haar hoogleraren en predikanten hebben aan de V.-U. gestudeerd, ze is ook niet helemaal te vergelijken met de Herv. Kerk bij ons. Na afloop van al deze lezingen en colleges waren er interessante discussies. Z.-Afrika staat, zowel in de „N.G. Kerk” als in Die Geref. Kerk aan het einde van het Kuyperiaanse tijdperk. Kuyper heeft hier enorme invloed geoefend, die is nog lang niet voorbij. Maar men beseft: er moet nu iets anders komen. Men staat wat wantrouwend tegenover veel dat de laatste 20 jaar in Nederland werd gepubliceerd. Er is belangstelling, maar ook aarzeling.

In de discussies op veel van mijn lezingen had ik het gevoel in het Nederland te zijn van kort na de Vrijmaking. Toen liepen de discussies ook veel over gemene gratie, pluriformiteit, verhouding Woord en Geest, onmiddellijke of middellijke wedergeboorte. Daar komen hier nog discussies over oecumene en Schriftlezing bij. Maar in feite cirkelt alles om de vraag: hoe staan wij t.o. de erfenis van Kuyper, hoever reikt de kritiek, wat blijft aanvaardbaar en waarin moeten wij nieuwe wegen zoeken?

Woensdagmiddag gingen wij naar Alberton, een voorstad van Jo'burg. Daar logeerden we bij twee medische dokters, zoals de artsen hier genoemd worden. Heel leuke ervaringen doe je op in zulke Zuid-Afrikaanse gezinnen. Als ik op verzoek van de gastvrouw voorgegaan was in gebed aan tafel, riepen de kinderen dadelijk na het „Amen” in koor: baie dankie oom! Je bent hier al gauw oom en tannie! Ik zal maar geen opsomming meer geven van de spreekbeurten in Alberton-Jo'burg. Ook dáar sprak ik een morgen voor de dominees, er zijn er daar veel: N.G. predikanten en Geref. predikanten die over het algemeen goed met elkaar kunnen omgaan.

Het vorige weekend logeerden wij in de Drakensbergen op een „plaas”, een echte Zuid-Afrikaanse boerderij, zoals ze hier sinds de Vortrekkerstijd over het hele land verspreid liggen. Deze „plaas” was het eigendom van de heer C. du Plessis, een familielid der Schulze van Alberton dit dit uitstapje voor ons had verzonden. We kerkten in Karrismith, dicht bij het uit de boerenoorlog bekende Lady-Smith. De Geref. gemeente daar is maar klein. Ik preekte voor ongeveer 30 à 35 personen in een gymnastieklokaal. In veel opzichten herinnerde de dienst mij aan die van een kleine vrijgemaakte gemeente. Na afloop gingen we met de kerke raad bij een diaken thuis thee drinken. Daar „geselsten” we over kerkelijke vraagstukken. Geselsens doet een Z.-Afrikaan dol graag, en dat alles bij een enorme hoeveelheid koek en gebak die je hier bij elke visite voorgezet krijgt. We bekeken bij de „plaas” van de heer du Plessis nog enkele bantoe hutten van zijn personeel. Ik ga in deze reisindrukken niet in op het „apartheidsvraagstuk”, misschien schrijf ik daarover nog wel eens als ik terug ben en alles wat bezonken is. Het is een verbazend moeilijk en ook verschrikkelijk vraagstuk. Zuid-Afrika „zit” ermee. Er is geen visite of bezoek waarop niet diepgaand over dit vraagstuk wordt gesproken. In het algemeen kan worden gezegd dat het gevaarlijk is: a. over dit probleem alleen vanuit Nederland te oordelen zonder zich ter plaatse op de hoogte te hebben gesteld; b. te menen, dat je hierover alleen kunt oordelen, als je 10 of 20 jaar in Zuid-Afrika woont.

Woensdag 9 augustus paktten we onze koffers weer en gingen naar Potchefstroom, het Mekka der Doppers, of om het in meer gekerstende termen te zeggen: het „Kampen” van Die Geref. Kerk in Zuid-Afrika. We logeerden daar in een hotel als gasten van de Potschefstroomse Universiteit voor Christelijk onderwijs. Het is ongelooflijk zo gastvrij je overal wordt ontvangen. We vonden het heerlijk een paar dagen in een hotel te zijn. Zo'n tournee, dat zult u wel begrepen hebben, is alles behalve een vakantie-trip. Bijna dagelijks lezingen, vaak 2 x per dag, bezoeken bij tal van personen en dan logeren bij Afrikaners: het vergt op taalgebied altijd een wat zwaardere inspanning dan normaal. Zodoende vonden we het fijn eens onder ons te zijn.

In Potschefstroom is de Theol. School van Die Geref. Kerk. Ze verricht haar werk in een heel mooi gebouw dat — zeer praktisch — aan één van de kerkgebouwen in dat grote dorp is aangebouwd, zodat voor praktische oefeningen de kerk en haar lokalen onmiddellijk bij de hand is. De Theol. School is op haar beurt weer geïncorporeerd in de Universiteit die gegroeid is uit de literaire opleiding van de theol. studen-

ten. Het is een groots geheel geworden met prachtige gebouwen, er studeren ongeveer 2600 studenten. Zuid-Afrika doet enorm veel aan studie en onderwijs. Het is te ingewikkeld en het zou te ver voeren het verschil tussen Z.-Afrika en Nederland op onderwijsgebied uit te doeken te doen. Het stelsel hier is georiënteerd aan de Angelsaksische wereld zoals zoveel in Z.-Afrika. Maar de wijze waarop de Theol. School geïncorporeerd is in de Universiteit lijkt mij een groot voordeel, en zeer nuttig. Het is eigenlijk een realisering van het destijds door Bavinck in 1899 gelanceerde voorstel, waarover ik in mijn tweede boek uitvoerig schreef. De studenten van de Theol. School kunnen zodoende gebruik maken van alle faciliteiten die de Universiteit hun geeft. Ik maakte kennis met de hoogleraren de proff. Van der Walt (dogmatiek, Jooste (kerkgesch.), Snuyman (N. Testament) en S. J. du Toit (O. Testament). De laatste is een zoon van de bekende Totius, de grote bijbelvertaler en psalmberijmer van Z.-Afrika. Terwijl wij hier waren overleed de weduwe van Totius, mevr. du Toit-Postma. Zij was het laatste levende kind van prof. Postma, die hier ± 1860 kwam. Zo dichtbij is deze geschiedenis dus ook nog!

Ik hield woensdagavond in het Universiteitsgebouw in de fraaie Frans du Toitzaal een lezing over: „Een vergelijking tussen Kuyper en Bavinck als theologen”, gaf donderdagmorgen een college in het gebouw van de Theol. School over het Schriftgezag met een bespreking van het laatste boek van prof. Berkouwer, en vrijdagavond weer in de Frans du Toitzaal over „Bavincks dogmatische denkbeelden en de huidige stand van de geref. dogmatiek”. Er was veel belangstelling en fijne discussies. Men herinnerde zich hier ook nog zeer goed de colleges welke prof. Kamphuis vorig jaar tijdens zijn verblijf in Afrika in Potchefstroom had gegeven. Donderdagavond hadden wij het voorrecht een vergadering van de wijsgerige kring te Potchefstroom bij te wonen. Daar hield prof. Smit van de Vrije Universiteit, die daar geschiedfilosofie doceert, een inleiding over de wijsbegeerte van de geschiedenis.

De kring stond onder presidium van prof. H. G. Stoker. Ik vond het bijzonder interessant deze hoogleraar te ontmoeten, die in de kringen van de W. d. W. zeer bekend is om zijn eigen zelfstandige visie op de problemen die in deze filosofie aan de orde zijn. Prof. Stoker is van afkomst Nederlander, maar hier opgegroeid en door en door Afrikaan. Hij is klein van gestalte, ongelofelijk vlug van geest, uiterst scherp in het stellen van vragen. Ik had hem mij geheel anders voorgesteld. De ontmoeting met deze zelfstandige en gelovige denker acht ik één van de fijnste gebeurtenissen van mijn verblijf hier. Prof. Stoker is reeds 73 jaar maar nog bijzonder vlug van geest. Het was overigens merkwaardig hoe kalm en rustig zo'n kring nog discussiëren kan over allerlei theoretische onderwerpen. Men heeft er hier nog de tijd voor.

Afgelopen zaterdag bracht prof. du Toit ons naar Klerksdorp in West-Transvaal, waar wij de gast waren van dr. P. Coetzee, pastor loci, die een vorstelijke pastorie bewoont. Prof. S. J. du Toit, de oud-testamenticus van Potchefstroom, heeft de dagen, dat wij daar waren, bijzonder vriendelijk voor ons gezorgd. Hij is de zoon van de beroemde dichter-theoloog Totius en heeft veel belangstelling voor de nieuwere gezichtspunten in de nederlandse theologie. Hij is zeer deskundig in zijn eigen vak, vooral op het gebied van de opgravingen.

We brachten de zaterdagavond door bij de fam. Jansen uit Doorn, één van de vele oud-leden van onze kerken die je hier aantreft.

Zondagmorgen ging ik voor in de gemeente van Klerksdorp. Bij de uitgang van de kerk staan je dan vele oud-Nederlanders op te wachten om je te bedanken voor de preek. Je staat te kijken hoeveel mensen je nog kennen of je vroeger eens hebben horen preken en daar herinneringen van ophalen. Een hollandse preek is voor afrikaanse oren wel te volgen, vooral als je langzaam en duidelijk spreekt. De liturgische orde is hier dezelfde, alleen wordt in de morgendienst onmiddellijk na de „voorzang” de apostolische geloofsbelijdenis gelezen vóór de wet, wat de wet in een ander perspectief zet. Zondagavond hoorden wij in Pretoria ds. V. E. d' Assonville preken over de brief aan Sardes (Openb. 3). Het was voorbereiding voor die „heilige Nagmaal”. Op voorbereidingszondagen wordt hier tweemaal vrije stof gepreikt. Het avondmaal krijgt wel een zeer krachtig accent. Voor ieder avondmaal wordt heel de gemeente door de ouderlingen bezocht. Ik hoop daar nog wel later op terug te komen. Ik vond het fijn een dienst in het Afrikaans bij te wonen. Ds. d' Assonville hield een uitstekende preek, de dienst is sober en eenvoudig. Er is sterke verwantschap tussen zo'n dienst hier en bij ons. Opvallend was de grote stilte en aandacht tijdens de dienst.

Vandaag (maandag 14 augustus) en morgen hebben we even tijd om op adem te komen. Woensdag vertrekken we per vliegtuig naar Kaapstad en Stellenbosch, waar ik voor de theol. faculteit van de N.G. Kerk hoop te spreken. En

daarna naar Natal, naar de zendingspredikanten van Kampen. Het is een lang verhaal geworden. Ik hoop dat het u niet verveeld heeft. Na Kaapstad weer een vervolg.

Met hart. groet.

Uw broeder in Christus,

R. H. Bremmer.

PERSSCHOUW

De Chr. Geref. Kerken en wij

In De Wekker vonden wij het volgende stuk in het verslag van de Generale synode van deze kerken.

We geven het zonder commentaar aan onze lezers door.

De bespreking over het gedeelte van het rapport deputaten eenheid geref. belijders, dat handelde over de verhouding tot de Geref. Kerken (vrijgemaakt) was in de vorige zitting niet afgehandeld. De praeses stelde deze zaak opnieuw aan de orde, nadat de rapporteur van de commissie een nieuw conceptvoorstel had voorgelezen.

Een korte bespreking volgde. Sommige broeders vroegen: Hoe lang moeten deze samsprekingen nog duren? Dit kan toch niet zo doorgaan? Ook werd gewezen op de verschillen met betrekking tot de toeïgening des heils, die in deze periode door deputaten niet zo uitvoerig waren besproken, maar die toch telkens weer opduiken in pers en prediking. Enkele oudere afgevaardigden gaven frappante voorbeelden. Prof. Oosterhoff vond het antwoord te negatief. Hij wilde dat het positieve element duidelijker naar voren komt in ons antwoord. Geloven wij nog in de opdracht? Als we daar niet meer in geloven, laten we dan maar ophouden, zei hij. In dit verband wilde hij, dat de kerkeraden nog eens weer opgeroepen werden om plaatselijk toch samsprekingen te houden en elkaar te zoeken. De rapporteur meende dat dit een routinezaak zou worden, maar dit argument sprak prof. Oosterhoff niet aan. Uiteindelijk kwam het besluit er zo uit te zien:

„Aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken te berichten, dat de Synode met belangstelling heeft kennis genomen van de brief van 5 februari 1965;

dat zij getroffen werd door de wijze waarop een beroep werd gedaan op het hart van de synode;

maar dat zij tevens met teleurstelling heeft geconstateerd dat in de gehouden samsprekingen tussen deputaten, enerzijds het contact van de Chr. Geref. Kerken met andere kerken en in het bijzonder de aansluiting bij de G.O.S., anderzijds bepaalde gebeurtenissen in de Geref. Kerken belemmeringen in de toenadering tussen deputaten bleken te zijn en verontrusting in onze kerken veroorzaakt;

dat naar de mening van de Gen. Syn. de verschillen t.a.v. de toeïgening des heils en de hantering van het geref. belijden omtrent de kerk de bediening des Woords en de tuchttoefening in de kerken raken en dat daarom deze verschillen vóór een vereniging tussen de kerken dienen te worden weggenomen;

deputaten, evenals in 1962, op te dragen met de deputaten van de geref. kerken wegen te zoeken, die tot wegneming van de geconstateerde verschillen kunnen leiden.”

De synode nam dit besluit met één stem tegen.

C. V.

Onze Zondagviering

Overal, in binnen- en buitenland, is de discussie over de Zondag weer in volle gang gekomen. Want er dreigt gevaar dat de goede christelijke Zondagsviering verloren gaat. In deze discussie wordt front gemaakt enerzijds tegen een wettische, ascetische viering van deze dag, anderzijds tegen de verwereldlijking daarvan.

Ook in De Wekker werd in den brede geschreven over de juiste waardering van de Zondag. Dit geschiedde door ds. J. H. Velema. Deze vatte wat hij daaromtrent schreef als volgt samen:

Enkele hoofdlijnen kunnen m.i. vaststaan. De eerste is: de Zondag is de dag des Heeren. Hoe ook precies het verband is tussen sabbat en Zondag, de eerste dag van de week is de dag des Heeren in beginsel niet anders, niet heiliger dan andere dagen van de week, maar teken van de rust, die door Christus is verworven en in het Evangelie wordt verkondigd. Zowel in Oud als Nieuw Testament heeft God gewild dat we een bepaalde dag zouden bestemmen voor Zijn dienst om te leven uit de rust, die Hij onder het oude verbond beloofde, die door Christus is verworven, in beginsel wordt genoten en nu op de Zondag in vooruitzicht wordt gesteld als definitieve toekomst. De Zondag is daarom in een zondige wereld een machtig teken van Gods bemoeienis en genade; het is Gods garantiebewijs:

de rust komt; deze dag opent eeuwigheids-perspektieven. God geeft deze dag aan de mens omdat die mens dit nodig heeft, niet alleen uit sociale motieven; maar vooral omdat de annu-lering van de Zondag zou betekenen dat deze mens ondergaat in het leven van deze tijd in deze wereld. De Zondag is er om „op te gaan” in de dienst van Hem, die neerdaalde tot ons om ons rust te geven.

Daarom moet op die dag - en dat is de tweede hoofdlijn - het Evangelie van de rust alle ruimte hebben. De Zondag moet in het teken van het Evangelie staan. Komt de Zondag in een ander licht te staan dan plegen we een aanslag op de Zondag. Momenteel is de Zondag in geding omdat het karakter van de Zondag wordt aange-tast. Dat is niet een kwestie voor alle dingen van meer of minder werken. Dat is wel een zaak van levensinstelling en levensrichting. Persoonlijk vind ik de huidige Zondagsviering van veel kerkmensen benauwender dan de moeilijkheden met de fabrieken, die Zondagsarbeid vragen, zoals in de papierindustrie, al hebben wij na-tuurlijk ook hiertegen onze bezwaren. Als de kerken Zondags leger worden in protestantse kringen - en ook onze kerken blijken er niet aan te ontkomen - omdat men de Zondag doorbrengt in bos en hei en op het strand na even een korte kerkdienst „gedaan” te hebben - dan is dat veel ernstiger dan het streven van de papierindustrie om de fabrieken draaiend te houden. Het is te begrijpen dat buitenkerkelijken, de toenemen-de praktijk van de kerkmensen kennend, niet kunnen begrijpen dat er over Zondagsarbeid nu in eens zo'n drukte wordt gemaakt.

Anders gezegd - en dat is het derde - de Zon-dag moet geheiligd worden. Nogmaals niet om-dat op die dag minder mag dan op andere dagen. Heiligen wil zeggen afzonderen; het aparte ka-rakter van deze dag erkennen en bewaren en laten gelden. Een volk, dat de Zondag prijs geeft, geeft in wezen het Evangelie prijs. Dat is sterk gezegd. Ik geloof dat we het zo moeten zeggen. De geschiedenis en de praktijk laat ons zien: waar de Zondag in verval raakt, raakt het Evangelie in verval en wordt de kerk een zielig geval. Hiertegen wordt ingebracht: we kunnen God wel dienen zonder Zondag en zonder kerk; als het in je hart maar goed zit. Wie zo rede-neert wil wijzer zijn dan God en kent zichzelf niet. Heel deze mooi klinkende redenering bete- kent in wezen: we willen God dienen zo lang het in onze kraam te pas komt; de genade Gods wordt goedkoop gemaakt en zichzelf verloochenen is er niet meer bij. Deze opvatting is zeer idealistisch, maar rekent niet met de werke-lijkheid van het zondig hart. God weet dat wij de Zondag hard nodig hebben zolang we in deze bedeling zijn.

Straks hebben we geen Zondag meer nodig omdat het dan altijd Zondag is. Het rusten is werken en het werken is rusten in de eeuwige heerlijkheid. Daarom is de Zondag een eschato-logisch teken. Een volk, dat in zichzelf opgaat wil de Zondag afschaffen. Een volk, dat God dient, kan de Zondag niet missen en wil deze dag heiligen.

Zoals onze lezers reeds hebben gemerkt komt wat ds. Velema schrijft volkomen overeen met wat in „Opbouw” — o.a. door ds. Mulder en ds. Visee — daarover werd geschreven. Het ver-heugt ons zeer dat er in dit opzicht tussen chr. geref. broeders en ons geen verschil van inzicht is.

Er is veel ellende over de Zondagsviering ont-staan doordat een sterk wettische opvatting omtrent de viering ervan de Geref. Kerken is binnengedrongen. Vooral ook in reactie daarop ook weer heeft toen een wereldse, libertinistische praktijk opnieuw haar kans gekregen en gegrepen.

De Geref. Kerken hebben zich evenwel over de juiste viering van de Zondag meermalen echt Schriftuurlijk en zeer duidelijk uitgespro-ken. Op de zuidhollandse synode van 1626 werd in reactie op wat Voetius en de zijnen voorston-den b.v. het volgende besloten:

„Ondertussen dewijle over het onderhouden des Sabbaths eenige particuliere vreemde opi-nien vast int landt incruppen ende gestroyt wer-den, tot ontrustinge van de conscientien der vro-mer luyden ende verkeerde verstrickinghe van deselve, als bij exempel,

dat het niet geoorlooft is op den rustdag oock naer het eynde van den publijcken godsdienst in vochte ende regenachtige dagen het cooren in te mennen, maer dat men tselve moet laten liever op het velt verrotten ende vergaen.

Item dat het onderhoud des Sabbaths niet toe-laet eenige verlustinghe ende eerlijcke verma-kinge, streckende tot verquickinge van den geest ofte lichaem des menschen, oock niet strijdende tegen eenich gebod Godes ende op andere tijden wel geoorlooft;

als mede dat men op den Sabbath, duerende, ghelijck sommige seggen, vierentwintich uren, niet een woort mach spreken dat strecken sou-den mogen tot vordering van ons dagelijcx werck ofte beroupinge, ja dat oock niet een ge-dachte daermede mach besich wesen,

ende verscheydene andre dier gelijcke dingen meer.

De synode besloot voorts dat de kerken en de classes de mensen die de bovengenoemde „vreemde opiniën” „leeren ofte drijven” zouden „daerover naer bevindinge van saken sullen censureren”. Bovendien moesten de kerken „neerstelijk letten sullen dat sulcke personen, die daerover merkelyk souden mogen verdacht wesen, niet lichtelijck en worden gevordert in de kercken, alwaer dies aengaende merckelijcke swaricheyt souden mogen ontstaen”.

Zo sprak deze synode in gehoorzaamheid aan de Schrift en in overeenstemming met de pre-diking der reformatoren.

Helaas werden en worden in de kerken dik-wijls, juist omgekeerd als deze synode besloot, zij die in de Zondagsbeschouwing waarlijk gereformeed willen blijven beschuldigd van on-trouw aan de Schrift en de confessie en ook hierom verdacht gemaakt!

C. V.

GEREFORMEERD SOCIAAL EN ECONOMISCH CONGRES

Van donderdagavond 15 september tot zater-dagmiddag 17 september 1966 zal D.V. in het conferentieoord „Woudschoten” te Zeist een congres worden gehouden over

Zondagsarbeid en Zondagsheiliging.

Dit congres gaat uit van het Geref. Maat-schappelijk Verbond en het Geref. Sociaal en Economisch Verband.

Deze organisaties hebben dit congres mede beledgd gezien de invoering of dreigende invoer-ing van zondagsarbeid door volcontinuidienst in enkele industrieën, waarbij leden van deze orga-nisaties direct betrokken zijn. Gezien de tech-nische en economische ontwikkeling moet wor-den gevreesd dat deze volcontinuidiensten op an-dere industrieën kunnen overslaan wanneer het begin er eenmaal is.

Daarom wordt gezamenlijk bezinning op deze zaak door de besturen van genoemde organisa-ties dringend nodig geacht, omdat wij als gere-formeerd ook in dit opzicht een duidelijke hou-ding zullen hebben te bepalen in de zich ont-kerstende maatschappij.

Als referenten zullen voor het congres optre-den de heren Prof. Dr. J. G. Knol (economische aspecten), Ds. P. Lok (theologische aspecten), J. C. Nieuwlaat Ing. (technische aspecten), en als co-referenten Dr. A. J. Hendriks en A. C. Kalis (sociologische aspecten).

De opstellen van de referenten worden van tevoren aan de deelnemers toegezonden; op het congres zelf zal hierop een korte toelichting worden gegeven, zodat er veel tijd overblijft voor discussie.

Ter afwisseling zal een Zuid-Afrika-avond worden gegeven, waarbij een hier te lande stu-derende Zuid-Afrikaan een causerie zal houden, terwijl tevens dia's zullen worden vertoond.

De deelnemersprijs voor het hele congres is f 32,50; voor studenten f 22,50.

Aanmelding kan geschieden bij het bureau van het G.M.V., Postbus 247, Zwolle.

Belangstellenden worden verzocht zich zo spoedig mogelijk op te geven. Er kunnen nog voldoende deelnemers worden ontvangen.

Ook niet-leden van één der genoemde orga-nisaties zijn eveneens gaarne welkom.

KERKNIEUWS

Beroepen te Drogeham: Ds. A. Hordijk te Baflo en Warffum; te London en Watford (Can.): Ds. D. de Jong te Brampton.

Aangenomen naar Musselkanaal: Kand. J. A. Petter te Ede.

Bedankt voor Blija: Ds. D. K. Smit te Blok-zijl; voor Ferwerd-Hallum, Garrelswaar, Ave-reest-Dedemsvaart en Zoutespui: Kand. J. A. Petter te Ede.

Bevestiging en intrede. Op zondag 21 augus-tus werd Ds. J. H. van der Hoeven, in de tweede morgendienst bevestigd als predikant te Drach-ten, door zijn plaatselijke collega Ds. J. M. Goed-hart. Deze bediende het Woord over Psalm 123. In de beide middagdiensten deed Ds. Van der Hoeven intrede. Zijn tekstkeuze was Ps. 124 : 8. Na de laatste dienst werd hij nog door verschil-lende aanwezigen toegesproken.

Kandidaat K. Verlind. De classis Drachten van De Gereformeerde Kerken in Nederland heeft in haar vergadering van 18 augustus j.l. met gunstig gevolg peremptoir geëxamineerd en met algemene stemmen toegelaten tot de ambe-telijke bediening van Woord en Sacramenten kand. K. Verlind, beroepen missionair predikant van de Kerk te Drachten.

Koperen ambtsjubileum. Ds. A. C. Haitsma herdacht, zondag j.l. dat hij 12½ jaar geleden te Opende en Surhuisterveen werd bevestigd in

het ambt van Dienaar des Woords. Sedert 3 mei 1959 staat ds. Haitsma in zijn huidige gemeente Heerde.

Ds. D. J. van Stelten. De Indonesische auto-riteiten hebben gunstig beslist over de visum-aanvraag van Ds. en Mevr. Van Stelten te Loosdrecht, die zullen worden uitgezonden naar Nieuw Guinea door de Kerk van Bunschoten-Sprakenburg.

Vakantiegangers Hooghalen e.o. Voor hen die hun vakantie doorbrengen in Hooghalen of om-geving, wordt meegedeeld, dat D.V. in de Geref. kerk van Hooghalen op zondag 4 sept. het heilig Avondmaal zal worden gevierd. Mochten er broeders of zusters zijn die mede het Avond-maal willen vieren, dan verzoekt de kerkeraad hen, bij hun eigen kerkeraad een verklaring aan te vragen, om zodoende de goede orde in ons kerkelijk leven te bewaren en te helpen bevorderen.

Zondagsluiting in Waardhuizen. De kerk van Waardhuizen heeft zich tot het gemeente-bestuur gewend met betrekking tot de zondags-sluiting van het recreatieoord „De Wijde Alm”. In het antwoord dat hierop werd ontvangen, deelde burgemeester Van Splunder mee, dat de drie betrokken gemeentebesturen, van Almkerk, Giessen en Rijswijk (N.-B.), hebben besloten de beslissing over het al dan niet sluiten op de zondag over te laten aan het bestuur van het recreatieoord.

De kerkeraad van Waardhuizen tekent hierbij aan dit te betreuren, daar hij in dit opzicht betere verwachtingen heeft van de gemeente-besturen dan van het stichtingsbestuur, waarvan het recreatieoord uitgaat.

ADRESSEN

Rev. J. Mulder: Box 218, Coaldale (Alta, Canada). **Ds. J. T. Oldenbrink** Mottenbrink 20, Onnen (post Haren), tel. (05906) 320. **Ds. J. H. van der Hoeven:** De Leijen 12, Drachten, tel. (05120) 2439. **Pijnacker:** penn.esse: Mej. E. E. van Veen, Kastanjelaan 14, tel. (01736) 2524, postrek. 77071. **Hoogvliet:** scriba: A. van Baardewijk, Troubadourlaan 67, Hoogvliet. **Almelo:** scriba: Joh. E. Hutten, Jac. van Campenstraat 12, Almelo, tel. (05490) 5775. **Trebeek:** scriba: J. Schep, Frank-Smitsstraat 6, Hulsberg, tel. (04405) 639. **Amersfoort-West:** secretaris van de Diakonie: S. P. van Ginkel, Papaverstraat 15, Amersfoort. **Bodegraven:** scriba: Tj. H. Roden-huis, Jan Steenstraat 59, Woerden, tel. (03480) 2576.

Classisbesluit inzake Rijsbergen. De classis Noord-Brabant/Limburg heeft zich eindelijk uit-voerig kunnen bezighouden met de zaak Rijs-bergen, in een gesprek, waarin uiteraard de broeders van Rijsbergen het volle recht van mede-spreken hadden. De classis nam met ver-heugende eenparigheid (11 stemmen voor, 1 ont-houding) het volgende besluit:

De classis Noord-Brabant/Limburg van 26 mei 1966 ontving van de Geref. Kerk van Eindhoven het verzoek „uitspraak te doen over de verhou-ding van de kerk van Rijsbergen tot het kerk-verband en de kerkenordering in het alge-meen”.

Dit verzoek werd ingediend n.a.v. een kerk-visitatierapport, uitgebracht na een kerkvisita-tie, gehouden te Rijsbergen op 28 februari 1966. Uit dit verslag bleek:

1. dat we in Rijsbergen te doen hebben met een zusterkerk in Christus Jezus, die rijk is aan geestesgaven, zodat de andere kerken met haar dienen om te gaan overeenkomstig alle liefde en trouw, die wij kennen van onze Here Jezus Christus, het Hoofd van iedere gemeente.
2. dat de gemeente te Rijsbergen bij de inrich-ting van haar gemeentelijk leven wegen is ingeslagen, die in de Geref. Kerken in Ne-derland niet gebruikelijk zijn.

De classis constateert:

1. dat de gemeente te Rijsbergen te kennen heeft gegeven, dat zij haar gemeentelijk leven be-oordeeld wenst te zien vanuit Gods Woord alleen, en niet vanuit de Kerkenordering der Geref. Kerken.
2. dat de brs. te Rijsbergen van mening zijn, dat deze gemeente na haar instituering door het kerkverband zou zijn aanvaard zonder bin-ding aan de Kerkenordering, en dat de clas-sis Noord-Brabant/Limburg d.d. april 1959 deze uitzonderingspositie stilzwijgend aan de gemeente te Rijsbergen zou hebben verleend.
3. dat de Notulen van deze classis hiervan evenwel niets vermelden, en dat op het Agen-dum van deze classis geen verzoek om zo'n uitzonderingspositie stond aangegeven, zodat het uitgesloten moet worden geacht, dat een dergelijk verzoek door de kerkeraden zou zijn overwogen, laat staan ingewilligd.

De classis spreekt uit:

1. dat zij derhalve een reeds bestaande uitzon-deringspositie van Rijsbergen t.a.v. de Ker-kenordering der Geref. Kerken niet erkent.
2. dat de zusterkerken - als Geref. Kerken - de

Kerkenordening der Geref. Kerken aanvaarden als een goede, op Gods Woord gegronde ordening en geroepen zijn elkander als bondgenoten te beoordelen o.m. naar hun trouw of ontrouw aan deze aangenomen overeenkomst.

3. dat de Kerkenordening als akkoord van samenleving wel niet het karakter draagt van een consciëntie-bindende en onverbiddelijke wet, maar wel van een bondgenootschappelijke overeenkomst, zie artt. 85-87 K.O., op grond waarvan de classis van de kerk te Rijsbergen verwacht, dat zij de door haar ingeslagen nieuwe wegen, als een trouwe bondgenote aan haar zusterkerken bekend maakt en o.m. of motiveert als met de aangenomen K.O. in overeenstemming, of in haar bijzondere omstandigheden noodzakelijke uitzondering, dan wel dat zij van haar redenen tot verlating van de K.O. rekenschap geeft, zodat de zusterkerken daarover kunnen oordelen.

4. dat zolang de classiskerken in gesprek zijn met de kerk van Rijsbergen over het onder 3 aan Rijsbergen gevraagde, de afvaardiging van Rijsbergen, die de band met de Geref. kerken in Nederland wenst te bewaren, toegang heeft tot de classicale vergaderingen, echter zonder keurstem.

De classis spreekt de bede uit, dat deze uitspraken onder de zegen des Heren mogen bijdragen tot herstel van de rust en vrede der kerken, en dat zij mogen dienen tot behoud van de gemeente van Jezus Christus te Rijsbergen bij de eenheid en de vrede met de Geref. Kerken in Nederland.

De classis verzoekt de kerk te Rijsbergen om, óók indien zij onverhoopt zich aan bovenstaande uitspraken niet meent te kunnen konformerden, de gemeenschap met onze kerken te blijven zoeken, b.v. door het indienen van een verzoek om deelneming aan onze kerken-bond onder voorbehouden t.a.v. de Kerkenordening. Zo'n verzoek kan dan door de classis, in overleg met een synode, waarin alle Geref. Kerken in Nederland vertegenwoordigd zijn, beoordeeld worden.

De classis en de komende synoden. De classis Noord-Brabant/Limburg heeft zich ook bezighouden met de vraag of ze zich met haar klachten tegen de Part. Syn. reeds zal wenden tot de e.v. Synode, die zoals men weet slechts bijeengeroepen is om een opvolger te benoemen voor prof. Jager.

De classis heeft gemeend dit niet te moeten doen.

De classis schreef de Synode een kort briefje, dat als volgt begint:

„De classis Noord-Brabant/Limburg van 15 augustus 1966 deelt u mee, dat de Part. Synode van Zeeland/Noord-Brabant/Limburg de afvaardigden van ons ressort heeft heengezonden waardoor de kerken van Noord-Brabant en Limburg niet vertegenwoordigd zijn in de afvaardiging die deze P.S. naar uw vergadering zond.

Om uw vergadering niet op te houden maakt onze classis er geen bezwaar tegen als u de afvaardiging van deze P.S. niettemin aanvaardt'.

Daarna deelt deze classis mee in appél te gaan bij de e.k. normale Generale Synode.

Het briefje besluit met het verzoek „niet in deze rechtzaak te treden”.

Op deze wijze hoopt de classis het hare te hebben gedaan om moeilijkheden bij de constituering van de G.S. te vermijden.

Kampen I. Een hele pagina in sommige edities van het (vrijgemaakte) Gereformeerd Kerkblad voor Overijssel, Gelderland en Utrecht is gewijd aan vuile was uit Kampen. In de IJsselstad is naar bekend een aantal vrijgemaakten niet te spreken over de kerkelijke „ligging” van de kerkeraad en dus van de predikanten. Sommigen hebben zich georganiseerd in een eigen kerk, anderen niet. Enfin: op het ogenblik gaat het erover dat de „ligging” van de kerkeraad aan bod komt in zijn officiële orgaan Kamper Kerkbode, terwijl de andere groep - hoe klein hij zij of groot - zich meer thuis voelt in bovengenoemd drieprovinciaal kerkblad, uit welks redactie enkele jaren geleden de Kamper predikant G. Visee verdween.

Het Kerkblad voorziet daarin door ook berichten uit Kampen op te nemen en tot voor kort ontving het ook de officiële lijst van „predikbeurten”. Nu niet meer, maar de plaatselijke neutrale dag- en nieuwsbladen mogen die beurten wel publiceren. Voordat men nu de blaam van kinderachtigheid eenzijdig gaat leggen, moet er wel vermeld worden, dat in het provinciale Kerkblad berichten hebben gestaan, „overgenomen uit de Kamper Kerkbode”, terwijl ons bij controle bleek dat in kerkeraadsverslagen belangrijke zinnen bij het „overnemen” waren „zoekgeraakt”.

(Uit „Waarheid en Eenheid”)

Kampen II. De bezwaren tegen de Kamper Kerkbode berusten natuurlijk op de koppelingverkoop („tirannie” heet het in de hierboven uitge-

stalde vuile was) tussen mededelingen over kerkdiensten, kerkeraadsvergaderingen, verenigingsleven en catechisaties enerzijds en het redactionele gedeelte waarin de predikanten hun mening geven over kerkelijke vraagstukken, anderzijds. Zo'n combinatie is niet te vermijden, maar de moeilijkheid is dat men eraan moet betalen. Een plaatselijke kerkbode behoort als huisorgaan der gemeente ten laste van de gewone kerkelijke exploitatie te komen en aan ieder kerkelijk adres te worden toegezonden, en het abonnementsgeld behoort begrepen te zijn in de kerkelijke bijdrage. Hiermee is men af van het geknutsel met overgenomen berichten en geweigerde predikbeurten en tot nu toe is niet gebleken dat stukjes in de Kamper Kerkbode bijvoorbeeld de schrijver van de vuile was van mening heeft doen veranderen.

(Idem)

Kampen III. Het recht tot overnemen met bronvermelding ligt in de auteurswet vast. Deze rubriek bijvoorbeeld bestaat voor een belangrijk deel op grond van dat recht. Of bronvermelding steeds nodig is, wanneer uit alles blijkt dat men het bericht ontleent aan officiële mededelingen is een vraagstuk waarmee men soms de rand van de rechtmatigheid nadert, al zal er op het terrein van de kerkelijke pers vermoedelijk niemand zin hebben in een proefproces. De grens van rechtmatigheid wordt echter ook bereikt als men aan wél met bronvermelding overgenomen verslagen gaat knoeien zonder dat men dit laat blijken.

(Idem)

VOOR IN GRONINGEN AANKOMENDE STUDENTEN

Wanneer U binnenkort Uw studie aan een der Universiteiten of Hogescholen zult beginnen, wordt U geconfronteerd met de vraag, of U zich moet aansluiten bij een der bestaande studentencorpora, en zo ja, bij welke.

Als gereformeerd student staat U in een academische wereld, die veelal een onchristelijk karakter vertoont, zowel in de beoefening der wetenschap, als in de studentensamenleving. U bent ook hier gesteld voor de taak vanuit het geloof te leven en het contact met anderen te zoeken teneinde elkaar daarbij te helpen.

Omdat wij bij de vervulling van die taak op hen zijn aangewezen, met wie wij de gemeenschap in Christus hebben, is organisatie in een verenigingsverband, dat wortelt in deze gemeenschap, wenselijk.

Wij wijzen daarom op het bestaan van de Verenigingen van Gereformeerde Studenten. Haar leden willen elkaar helpen Gods Woord te laten heersen over wetenschapsbeoefening en het studentenleven. Zij willen blijven bij het ware geloof zoals dat beleden wordt in de Gereformeerde Kerken in Nederland.

Daarbij is binnen de verenigingen van Gereformeerde Studenten het gezelligheidsleven van grote waarde. In de sfeer der amicitia is bovengenoemd streven op de meest ongedwongen wijze te realiseren.

Elk der onderstaande verenigingen doet een beroep op U, U als gereformeerd student van haar streven niet afzijdig te houden!

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr. H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF, Ds. G. VISEE

Adres van de Redactie:

J. Bosch, Engelenbergstr. 4, Kampen

Geref. Persvereniging „Opbouw”:

adres secretaris en penningmeester: Van Lynden van Sandenburglaan 16, Utrecht. Telef. 030-711450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220, Zeist. Telef. 3404-12452

Abonnementsprijs

f 12.— per jaar (bij vooruitbetaling)
Zeist. Giro 233117.
Advertentieprijs 20 ct. per mm
Familieberichten 15 ct. per mm

U kunt zich aanmelden bij de volgende adressen:

V.G.S. Hendrik de Cock:

W. Roerdink, Martinikerkhof 24, Groningen.

V.G.S. - Amsterdam:

H. W. Vos, Oude IJselstraat 18 II, Amsterdam 10.

V.G.S. - Utrecht:

Mej. G. Zijlstra, Schimmelpennincklaan 27, Utrecht.

V.G.S. - Rotterdam:

P. Nijkamp, Mathenesserdijk 86a, Rotterdam.

Geboren:

SHEILA HELEEN SCHAT

Psalm 8.

Harry H. Schat

Dine B. Schat-Meester

Maureen Gisèla; Jan Peter;

Corinne Ruth; Alida Deborah.

28 augustus 1966

486 Louisa Avenue, Wyckoff, New Jersey, U.S.A.

De HEERE schonk ons tot onze grote vreugde een dochter en zoon

RIANNE

en

MARTIEN

Zusje en broertje van Hans, Jan, Kees en Carolien.

J. J. van Dam

T. C. van Dam- van den Herik

Eindhoven, 30 augustus 1966

Piuslaan 175

Weduwe - 53 jaar - middenstand, wil graag

IN CONTACT KOMEN MET HEER.

Houdt van muziek, lezen en wandelen.

Brieven onder nummer 2966 bur. van dit blad.

Verschenen:

OM KERK TE BLIJVEN

door

Prof. C. Veenhof

In dit boek tekent de auteur de situatie waarin de Geref. kerken gekomen zijn, tegen de achtergrond van de Vrijmakingsgeschiedenis.

De mening van prof. dr. K. Schilder over verontrustende verschijnselen die hij reeds in de eerste jaren na de Vrijmaking waarnam wordt gedocumenteerd weergegeven. Ook prof. B. Holwerda e.a. komen aan het woord.

De auteur heeft de artikelen uit "Opbouw" die hij aan dit onderwerp wijdde voor het boek aangewend, doch zij vormen nog niet de helft van de gehele inhoud. Boeiend, indringend en waarschuwend is dit boek, vol van perspectief — juist omdat de auteur vast gelooft dat er toekomst en uitzicht is indien aan het Woord des Heren gehoor wordt gegeven. Het signaleren van de gevaren die ons kerkelijk leven bedreigen en het stellen van de diagnose is onmisbaar om tot werkelijke reformatie te komen. En het boek is dan ook geboren uit de overtuiging, die de vaders indertijd onder woorden brachten, dat de kerk heeft te zijn: Ecclesia reformata et reformanda.

De inhoud is te veelomvattend om hier gespecificeerd te vermelden: de beide hoofdstukken zijn onderverdeeld in vele overzichtelijke paragrafen.

Omvang: 392 pagina's.

Prijs, gebonden in geplasteerde integralband: f 6,90.

Verkrijgbaar bij de boekhandel.

UITGEVERIJ BUIJTEN & SCHIPPERHEIJN - AMSTERDAM

Valkenburgerstraat 106 - Postgiro 22960